

[WELKOM]

Geachte aanwezigen, wat fijn dat u hier allemaal bent!

Mijn naam is Erika Prins, ik ben historica, en ik prijs mij gelukkig dat ik het afgelopen jaar, tussen de opwarrelende stofwolken en sigarenas van een prachtig archief dat bij het Nationaal Archief berust, mij heb mogen laten verrassen door de onverwacht spannende wereld van het ipr en de geschiedenis van het Internationaal Juridisch Instituut.

[VERHAAL]

Je moet natuurlijk wel lef hebben, ook honderd jaar geleden, om een instituut op te richten en het dan vervolgens te presenteren als 'een geschenk aan de wereld'. Een geraffineerde PR strategie zouden we nu zeggen. Gedeeltelijk klopt dat ook, maar... we bezien dit beter in het licht van die tijd.

Het is de periode tijdens en net na de Grote Oorlog (zoals de Eerste Wereldoorlog toen natuurlijk nog heette), Nederland was neutraal in die oorlog, maar stond nu aan de zijlijn en moest zich een plaats zien te veroveren in de nieuwe wereldorde die door de overwinnaars in spe werd gesmeed.

De oprichting van de Volkenbond, conflicten nooit meer oplossen met wapengekletter, samenwerking, wereldhandel en het recht als waarborgen voor de democratie;

voortbordurend op het gedachtengoed van de Haagse vredesconferenties en de erfenis van Nobelprijswinnaar Asser (pionier van het Nederlandse internationaal privaatrecht), Den Haag met zijn het Vredespaleis, zetel van Internationale Hof van Arbitrage...

Dàt is de achtergrond van de oprichting van het IJI.

'Een geschenk aan de wereld', deze *onliner* die na honderd jaar weer is wakker gekust, komt uit de toespraak van de minister van buitenlandse zaken – jhr. mr. J. Loudon, erevoorzitter van de Raad van Bescherming – op de oprichtingsvergadering van het IJI op 19 januari 1918. De crème de la crème uit regeringskringen, bankwezen, bedrijfsleven, juridische en academische wereld van

die tijd was daarin vertegenwoordigd. De Leidse hoogleraren Van Eysinga en Van Vollenhoven, coryfeeën van het volkenrecht, waren betrokken bij de oprichting van het instituut. Een van de bestuursleden – hij was lid van de Tweede kamer en voormalig voorzitter van de Nederlandsche anti-oorlogsraad – was kennelijk zo gerespecteerd dat er later zelfs een rododendron naar hem werd genoemd: *Rhododendron H.C. Dresselhuys*.

Het startkapitaal werd verschaft door handelsmaatschappijen en donateurs en legde met een regeringssubsidie en een vette nalatenschap uit de geliquideerde boedel van de Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij de basis voor de komende honderd jaar.

Een echt Haags Instituut, prachtig pand aan de Oranjestraat, vergaderingen in Studio Pulchri, hapjes en versnaperingen van sociëteit de Witte. Een dubbele pagina in de Panorama van (18 februari 1920). Zo ging het een beetje in die tijd: ons kent ons.

Maar wat deden ze nou eigenlijk? De directeur Jacques Keltjens heeft dat al in zijn welkomstwoord uiteengezet. De eerste directeur van het III, Blink, vatte het als volgt samen:

zoo zal bijvoorbeeld een Deen inlichtingen vragen over een stuk Spaansch verzekeringsrecht, aan welke vraag het instituut, zoo niet een voor zijn ambtenaars bereikbaar gedrukt stuk aanstonds het antwoord geeft, voldoet met behulp van wat het van een Spaanschen correspondent verneemt.

Veel is sindsdien veranderd (lees het boek er maar op na) maar de kern is overeind gebleven: het beantwoorden van vragen op het gebied van ipr en de toepassing van buitenlandsrecht. Zo kennen de meesten van u dan ook het IJI, neem ik aan. Met als saillant detail de worsteling met vergoedingen die als een rode draad door de geschiedenis van het IJI loopt, iets wat in het huidige tijdsgewricht ook weer heel actueel lijkt te zijn; wat dat betreft niets nieuws onder de zon...

Meer dan 23.000 vragen zijn in die honderd jaar beantwoord door de medewerkers van het IJI. Allemaal bewaard in het archief... Maar weet u wat nou zo interessant/leuk is? Die 23.000 vragen, dit bedrijfskapitaal, dit erfgoed, is onbedoeld ook een spiegel van de geschiedenis van de 20^e eeuw; Prangende juridische vragen en problemen die de historische dilemma's van de afgelopen eeuw laten zien

Vraag 18, een van de eerste vragen (25 februari 1918): een Nederlander die in België woont heeft zich aangemeld voor de uitdeling van een voedselpakket dat wordt uitgedeeld door de *Commissie tot regeling van de voorziening van noodzakelijke levensbehoeften in Belgische gemeenten*; Hij kan zijn Nederlandse nationaliteit niet aantonen en krijgt een verklaring van de Nederlandse consul. Maar... omdat hij ooit **zonder** toestemming van HKM, in dienst is getreden bij de *Militär-General-Eisenbahn-Direktion* heeft hij niet alleen geen recht op een voedselpakket, maar verliest ook zijn Nederlanderschap. (eigenlijk andersom)

Voorbeeld van een vraag uit 1942:

Welk recht is toepasselijk op een israëlitisch echtpaar afkomstig uit oud-Oostenrijksgebied, later Pools, thans door Duitsland bezet, terwijl de geboorteplaats van den man op gebied ligt dat thans door de Sovjets is bezet. (1942) (vijftig jaar geschiedenis zit er in deze vraag)

Maar het kan nog veel erger en ik wil u vraag 8437 van 10 januari 1946 voorleggen die waarschijnlijk uw brein tot juridische paardensprongen zal aanzetten, terwijl zich in het hoofd van de historicus een heel andere film afspeelt:

Client woont in Amsterdam, is geboren in Berlijn (1895) uit Russische ouders en heeft derhalve de Russische nationaliteit. Door de Russische Revolutie is hij staatloos geworden. In 1928 werd hij genaturaliseerd tot Duitser en in november 1934 vestigde hij zich in Nederland. In maart 1935 is zijn naturalisatie

als Duitser ingetrokken door de Duitse regering en werd hij weer dus weer staatloos.

Het gewenste huwelijk met een mevrouw, geboren te Berlijn op 26 april 1908 met de Duitse nationaliteit, was niet mogelijk geweest omdat de Neurenberger wetten op de man van toepassing waren. Ze trouwden 5 augustus 1936 in Engeland; inschrijving van het huwelijk bij de Burgelijke stand [in Nederland] was niet mogelijk, er is alleen wel melding gemaakt in het BR door de vreemdelingenpolitie in Amsterdam; Ze hebben geen akte van huwelijkse voorwaarden kunnen opmaken hier te lande. De vraag is nu:

Is de vrouw door haar huwelijk stateloos geworden? Welk huwelijks goederenrecht is hier toepasselijk? Nederlands, omdat partijen hier domicilie hadden, Engelse omdat partijen waarvan de man stateloos was in Engeland zijn gehuwd? Duitse omdat de man een gewezen Duitser was en de vrouw nog Duitse was? Partijen hebben het Engelse huwelijksgoederen recht toepasselijk geacht en zijn steeds van mening dat zij, volgens dit recht, buiten gemeenschap van goederen zijn gehuwd en hebben ook gescheiden vermogens.

Ik zou zeggen: ga er maar aanstaan...

Zo meanderen de 23.000 vragen door de tijd.

Laatste voorbeeld, vraag 12.355, twintig jaar later, 1967: In februari werd in een Nederlandse stad een gestencild geschriftje ten verkoop aangeboden, waarin o.a. "Johnson moordenaar" geschreven was. Aangezien de officier van Justitie, binnen wiens ressort dit geschied was, meende dat hierdoor een bevriend staatshoofd, met name de president van de Verenigde Staten van Amerika werd beledigd, is een vervolging ingesteld.

Gevraagd wordt:

1. Is belediging van een bevriend staatshoofd in de Verenigde Staten van Amerika strafbaar
2. Zo ja, met welke straffen.

Honderd jaar vragen, honderd jaar vakmanschap en toewijding, maar ook een Instituut met 'Bureauachtige' trekjes: een directeur die zich zorgen maakt over het juiste kloppen van de kleedjes, ruzie met de ANWB, een nazivlag bij de overburen, een zilveren theeservies door deftige Haagse dames geschonken en bij een directeur thuis beland; een mislukt Amerikaans avontuur; het upgraden van een koninklijke onderscheiding...

[BEDANKEN]

Voor ik het eerste exemplaar ga aanbieden wil ik eerst nog een paar mensen bedanken. Allereerst is dat de directeur van het IJI, Jacques Keltjens, voor de opdracht en het gestelde vertrouwen; natuurlijk ook de (oud)medewerkers van het IJI voor hun bijdragen en hun rol als meelezers; Martijn Polak voor het mooie voorwoord,

Vervolgens Jan Willem Looze, de maker van al die mooie filmpjes, voor zijn betrokkenheid en vooral voor het feit dat hij zo heeft aangedrongen op de vormgeving; en zo kom ik vanzelf bij de vormgeefster, Margriet Prins (wèl familie...) die het boek zo prachtig heeft vormgegeven dat ik een beetje bang ben dat niemand meer aandacht voor de tekst zal hebben...

Tenslotte wil ik nog de uitgever bedanken, Frank Bakker van de Asser Press voor zijn arendsoog en de prachtig verzorgde uitgave van het boek.

[AANBIEDEN]

Een geschenk aan de wereld; Honderd jaar Internationaal Juridisch Instituut is een cadeautje dat u allen aangeboden wordt door de jarige job, en als eerste ga ik dit cadeautje aanbieden aan Guus Stille,

Hij/jij was gedurende dertig jaar directeur van het IJI (naast notariële en universitaire verplichtingen) en naar verluidt kwam er onder zijn/jouw regiem voorzichtig een heel klein bourgondisch zweempje door het raam naar binnen gevlogen door bijvoorbeeld etentjes te organiseren ter gelegenheid van weer duizend beantwoorde vragen. Anderzijds temperde hij/jij

ook hooggespannen **buitenlandse** verwachtingen van
sollicitanten bij het **internationale** instituut, door hen mee te
geven: het is hier niet de wereld van Peter Stuyvesant...
Guus, met veel plezier, voor jou het eerste exemplaar...